

V. Lozhechkin

**SOCIOCULTURAL ASPECT OF EUROPEAN INTEGRATION OF REPUBLIC POLAND
(1989–2004)**

The article is devoted illumination of sociocultural aspect of integration of Republic Poland in EU. Basic factors which the European identity of Poland is based on are analyzed. Influence and value of sociocultural constituent is investigational in the process of Euro integration of Poland.

Key words: sociocultural aspect, European identity, European Union, European integration, Republic Poland.

© В. Ложечкін

Надійшла до редакції 07.09.2010

УДК 947.7 (093)

**ПРОБЛЕМА МАТЕРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ
У ТЕОРЕТИЧНИХ РОЗРОБКАХ
ВІЙСЬКОВИКІВ ІНТЕРНОВАНОЇ АРМІЇ УНР
У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

РОМАН МЕЛЬНИК,

*аспірант Інституту гуманітарних та соціальних наук
Національного університету "Львівська політехніка"*

На підставі нових архівних документів та праць військовиків армії УНР розкрито проблему матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил Української Народної Республіки. Показано основні спроби військових інтернованої армії УНР спроектувати єдиний напрямок побудови регулярної армії національного зразка. Це питання тісно пов'язане з розробкою воєнної доктрини, яка в основі закладалась із положеннями матеріального й технічного забезпечення армії у військовий і мирний час.

Ключові слова: матеріально-технічне забезпечення армії, військова еміграція, військово-теоретична думка, УНР.

Постановка проблеми, огляд й аналіз публікацій. Історія ХХ ст. у багатьох народів пов'язана з подіями самостійного розвитку й творення власних держав. Одні досягли цієї мети переважно мирними засобами, інші - унаслідок збройної боротьби. Нелегка доля випала для українського народу, якому довелося виборювати незалежність у складних історичних умовах.

Розвиток історичної науки в незалежній Україні засвідчив чималі здобутки дослідників новітньої доби. Завдяки сприятливим умовам історики створили потужний пласт наукових робіт, які розкривають проблему військового будівництва періоду революції 1917-1921 рр. До таких робіт належать праці В. Голубка [5], М. Литвина [18], Ю. Науменка [18], Б. Якимовича [34],

В. Сергійчука [26], В. Кондратюка [16] та ін. Так, О. Колянчук у своїй студії "Українська військова еміграція у Польщі 1920-1939 рр." розглядає проблему функціонування та уроки життєдіяльності української військової еміграції в Другій Речі Посполитій [15]. Водночас поза межами ґрунтовних узагальнень залишилось чимало сторінок військової історії новітньої доби, воєнно-історичні студії української військової еміграції. А саме українська військова еміграція міжвоєнного часу створила масив науково-історичних і мемуарно-аналітичних творів, за якими можна простежити хід думок щодо проблеми матеріально-технічного забезпечення армії Української Народної Республіки. Як зазначав, Головний Отаман Армії Української Народної Республіки С. Петлюра, основним завданням української емі-

№ 5 (105) вересень 2010 р.

грації є "... проревізувати-переглянути ті шляхи, якими йшла вона досі, щоб здійснити політично-соціальні і державні ідеали українського народу, перевірити своє дотеперішнє поступування в справах, що стосуються будівництва української держави, і чесно поставитись до тих висновків, які логічно будуть випливати з цієї критичної роботи над собою: коли знайдеться помилка, то слід направити її, коли відчується фальш чи неправда, то знайти в собі мужність визнати їх і на майбутнє уникати" [15, с. 43].

Мета цього дослідження - огляд й аналіз на основі нових архівних документів та праць військовиків армії УНР матеріально-технічного забезпечення армії УНР у міжвоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Протягом довгого часу тривають дискусії серед дослідників про причини невдачі збройної боротьби українського народу проти більшовиків у період перших визвольних змагань. Серед відомих причин випливають ті, які маскувалися під політичними поглядами тодішньої влади. Однією із таких причин є невирішене питання, пов'язане з матеріально-технічним постачанням війська.

Проаналізувавши весь хід визвольних змагань, військовики інтернованої Армії УНР у таборах Польщі і Чехословаччини у своїх фундаментальних працях здійснили цілу низку теоретичних розробок щодо відновлення збройної боротьби проти більшовицької Росії. У цих розробках особливий наголос поставлено на необхідній і добре організованій роботі служб, які б відповідали за матеріальний і технічний стан армії.

У статуті польової служби, який затвердив у 1920 р. С. Петлюра, виділено низку окремих спеціальних служб, на плечі яких мали б покладатися проблеми забезпечення армії технічними і матеріальними запасами. Однією з таких спеціальних служб у технічному забезпеченні мала бути гарматна служба, якою керували б начальники гарматного постачання, а їм підлягали арсенали зброї, зброярські майстерні тощо [6, с. 263].

Генерал-хорунжий В. Сіпагів у своїх поглядах значну увагу звертає на важливість проблеми технічного забезпечення армії. На основі набутого досвіду він пропонує підсилити українські війська піхотною гарматою: „Оскільки завдання придушити вогонь оборони лежить на гарматі. Вона повинна підготувляти й підтримувати атаку піхоти" [23, с. 44]. Такої ж думки дотримувався генерал-хорунжий армії УНР В. Петрів: „Арматна атака мусить безупинно поразати занятий оборонною участю під час атаки, підсовуючи зриви вперед, в залежності від руху своєї піхоти" [Там само].

У статуті окремо виділялись органи інженерної служби. Очолювати службу мали інженери: корпусні, дивізійні та бригадні, яким підлягали інженерні склади, парки й колони. У 1920 р. постачання армії боеприпасів під час бойових дій визначав згаданий вище „Статут польової служби": „Військові частини, що безпосередньо провадять бій, повинні бути вільними від побоювання за недостачу бойового припасу і їх повинно увільнити від турботи поповнювати їх. Це складає обов'язок паркових частин, які працюють під проводом старших арматних начальників". Цим частинам ставилося завдання: „Парки повинні проникнутися енергійним змаганням вперед, рішучістю за всяку ціну, вчасно подати ризштунки до війська, яке провадить бій.... тримати міцний і певний зв'язок з частинами, яких вони постачають,... розвивати широкий почин і не зупинятися перед самою напруженою роботою". Організовувалося постачання таким чином: „Як правило, кожній дивізії призначається свою лінію поста-

чання, яку визначається місцем розміщення головних парків дивізії та тиловим складом, що поповнює парки" [27, с. 129-130].

Постачання набоїв до гармат і стрілецької зброї постійно залишалося великою проблемою для української армії, тому така регламентація його у відповідному документі мала важливе значення, щоб упорядкувати забезпечення військових частин боеприпасами. Проте на практиці налагодити постачання набоїв було надто складно, їх постійно не вистачало. П. Шандрук у статті „Українська армія в боротьбі з Московщиною (18 жовтня - 21 листопада 1920 р.)", опублікованій у журналі „За державність" у 1934 р. пише: „Гарматні набої лічилися на штуки, а мушкетні (...) посідали лише ті вояки, що ... повнили службу в полі. Набої видавалися козакам по строгому обрахунку, бо частини дуже берегли їх на випадок бою. Доходило до того, що частини в своїх звітах про стан набоїв показували меншу кількість, ніж у дійсності посідали, а це в надії одержати більше від органів постачання. Під цим поглядом заходили просто неймовірні речі: штаб армії, щоб мати можливість належно розподіляти набої, що надходили із-за кордону, мусів був через органи контррозвідки здобувати правдиві відомості про стан набоїв у дивізіях" [30, с. 201-210]. П. Шандрук наводить відомості, щодо наявності набоїв у дивізіях. Так, станом на 8 жовтня 1920 р. у 3-й дивізії гарматних набоїв було 960 штук, до гвинтівок і кулеметів - 133050 штук; у 4-й дивізії набоїв до гвинтівок - 20 000 штук, тобто 10 набоїв на одного вояка, „коли взяти лише по дві стрічки на кожний з 29 тяжких кулеметів, що посідає дивізія" [Там само]; 5-а дивізія на той час зовсім не мала гарматних набоїв. Командування армії могло надати військам набої у зовсім малій кількості. Зокрема 4-й дивізії було надано лише 100 гарматних набоїв. Тоді ж командир 3-ї дивізії доповідав, що запас дивізійної артилерії становить лише 12 набоїв [Там само].

Про незадовільний стан постачання армії технічним матеріалом і набоями періоду 1917-1921 рр. також згадує у своїх спогадах Л. Шанковський, який зазначає: „Загалом можна сказати, що піхота була не поганою, але вона ніколи не мала загато набоїв" [31, с. 34]. Так, у наказі головного командира військ УНР від 10 жовтня 1920 року зазначалося про ощадливе використання набоїв: „Треба набоїв, набоїв і набоїв, а добувати їх дуже важко, та й дорогі вони дуже, кожен набій до рушниці коштує 50 карбованців, а до гармати ще більше - цілих 30 тис. карбованців" [20, с. 476]. Тому, урахувавши недоліки попередньої боротьби, Військовий міністр і начальник Генерального Штабу УНР генерал-хорунжий В. Петрів у своїх теоретичних розробках щодо підготовки й ведення майбутньої війни виділяє цю проблему: "Матеріально-технічна база війська повинна знаходитися на достатньому рівні, щоб проблеми нестачі набоїв не існувало, бо зброя без набоїв ніяк не годиться" [23, с. 112]. У свою чергу В. Петрів пропонував за браком зброї використовувати попередній досвід визвольної боротьби, коли для використання технічних засобів організовувався їх ремонт. Так, у Корпусі Січових Стрільців був потяг-майстерня. Генерал М. Безручко згадує, що вона „...із прегарним устаткуванням, із добре вишколеним персоналом була єдина на всю Україну й одна з небагатьох, що були в колишній Росії. У цій майстерні направлялися гармати, кулемети й автомобілі. Майстерня могла виробляти навіть деякі частини до всякої зброї та самоходів. Вона була підпорядкована інспекторові артилерії [4, с. 204].

Поганий матеріально-технічний стан Армії УНР періоду визвольних змагань змушував тодішній уряд

шукати виходу зі складної матеріальної ситуації найрізноманітнішими шляхами. Про це свідчить наказ Головної Команди військ УНР про відновлення зіпсованої зброї від 5 листопада 1920 р.: „Сучасний момент, коли важко діставати для армії зброю та набої, наказую всю попсу та негідну зброю, котра може бути ще використана для армії направкою в майстернях, та всі стріляні гільзи від рушничних набоїв, котрі потрібні до повторного спорядження, а також обоями і укрупорочні скриньки від рушничних набоїв, котрі є зайві в частинах, збирати і здавати до склепів дієвої армії, відкіля пересилати їх до склепів Гарматної Управи" [19, с. 521]. Такий метод підтримання боєздатності армії знайшов також підтримку в поглядах генерал-хорунжого армії УНР В. Сальського, який у своєму теоретичному роздумі „Головні підстави творення Армії УНР в минулому і майбутньому", опублікованому у військово-науковому журналі „Табір" вказував, що в скрутний для народу час потрібно шукати найрізноманітніших шляхів для продовження боротьби [25, с. 7].

Не менш важливе значення в теоретичній думці військової еміграції відводилось санітарній службі. У січні 1919 р. було затверджено Тимчасовий штат Головної військово-санітарної управи. Вона мала у своєму складі такі відділи: персонального складу, санітарно-гігієнічний, постачання, евакуаційний, фармацевтичний та господарчий [6, с. 266]. У частинах та з'єднаннях санітарну службу очолювали корпусні, дивізійні, бригадні та полкові лікарі, а також лікарі „окремих формацій". Їм підпорядковувалися спеціальні підрозділи - санітарні відділи та сотні. До установ цієї служби належали польові лічниці, склади санітарних матеріалів, санітарні валки та санітарні поїзди. Л. Шанковський наголошував, що стан санітарних установ не міг задовольнити потреб 100 000-ної армії (разом із Українською галицькою армією) і головним чином через брак ліків, санітарного матеріалу, лічниць, лікарів, дезінфекторів, пралень і купалень поширилася пошесть тифу, яка забрала щонайменше 30 % армії. Тому він пропонував, готуючись до майбутнього військового збройного конфлікту, покращити стан санітарної та ветеринарної служби. Ветеринарну службу представляли ветеринари в корпусах, дивізіях та бригадах. Вони організували лікувальні установи для коней [31, с. 57].

Медичне забезпечення періоду перших визвольних змагань українського народу не було відповідно налагодженим, тому еміграційні військовики пропонували для покращення матеріально-технічної бази значну увагу звернути на стан медичного забезпечення. Невтішними є свідчення М. Безручка щодо організації медичного постачання у Корпусі Січових Стрільців. Він пише: „Санітарна служба в групі, як і в усій українській армії, за весь час була поставлена досить зле. Не було ні польових, ні запасних шпиталів. При частинах були лікарі, з котрих тільки дехто був дійсно лікарем, а то просто фельдшер, або й того гірше. Легкохворих лікували в лазаретах при частинах, поранених та тяжкохворих супроводжували до коша, де був спочатку теж лазарет, а пізніше засновано в Старокостянтиніві шпиталь. Персонал для цього шпиталю і ліки взято в Звягелі (...) з місцевого земського шпиталю; персонал поповнено персоналом з військових частин". Також констатувалося, що „брак медикаментів і перев'язувального матеріалу утруднює лікування хворих і поранених" [4, с. 205]. Відтак, армія УНР виявилася недостатньо підготованою для боротьби з пошестями, які поширювалися восени 1919 р., зокрема з тифом. Так, командир пішого Запорозького ім. Наливайка полку повідомляв, що в його частині захворіло на тиф і

відправлено в шпиталь 7 старшин і 143 козаки. Він сумно припускав, що надалі через поширення хвороби полк може припинити існування. Відтак командир просив вивести військову частину в тил, провести дезінфекцію та надати військовикам можливості скористатися лазнею [2, арк. 69].

В. Петрів у військово-історичній праці „Восне теоретизація" вважав доречним існування геодезичної служби, яка була дуже важливою для організації українських військ. Ця установа мала поділятися на відділи: геодезичний, картографічний та топографічний [23, с. 115]. При цьому теоретик чільне місце відводив існуванню юридичної служби, яка включала в себе такі відділи: загальний, прокурорський та законодавчий. Органами цієї служби були військова прокуратура та військові суди, які поділялися на три інстанції: 1) бригадні й дивізійні суди; 2) корпусні суди; 3) вищий військовий суд [29, с. 58].

Л. Шанковський у праці „Українська армія в боротьбі за державність" особливого значення надає службі зв'язку (військових комунікацій), яка була представлена корпусними, дивізійними та бригадними начальниками (референтами) зв'язку, їм підпорядковувалися частини й установи (склади) зв'язку на території певного з'єднання. Військовим транспортом завідували військово-транспортні відділи при Штабі Головного Отамана та Штабі Дієвої Армії. Польова пошта поділялась на головну станицю та на мережу побічних станиць [31, с. 60].

Польова жандармерія відповідала за підтримання порядку в районі ведення бойових дій. Вона поділялася на піші й кінні підрозділи. Її діяльність регламентувала „Тимчасова постанова про утворення та формування військової жандармерії Української Народної Республіки", що набула чинності 14 березня 1920 року, а називалася ця нова структура „Корпус військових жандармів". Підрозділи військової жандармерії підпорядковувалися командирам корпусів і поділялися на „польову та запільну, для служби на фронті і поза фронтом" [6, с. 266].

Отже, можна стверджувати, що в армії УНР у 1919-1920 рр. створювалися всі структурні підрозділи, які мали забезпечувати її життєдіяльність. Однак не слід забувати, що всі вони творилися й діяли в несприятливих умовах революційного часу, що, безумовно, впливало на якість їх організації та діяльності. Тому такі військові теоретики, як В. Петрів, М. Капустянський наголошували на тому, що структура служб матеріально-технічного забезпечення була ще сформована під час революційних подій, але брак матеріальної і технічної бази істотно позначився на ході тодішніх подій. Через те вони пропонували покращити стан цих служб для розгортання в майбутньому бойових дій.

Військове командування УНР тієї доби добре розуміло згубність недбалого ставлення до збереження матеріальних засобів і шкідливий вплив цієї обставини на боєздатність війська, настрої особового складу та рівень військової дисципліни. Незадовільне забезпечення військ негативно впливало на виконання армією бойових завдань. Аналізуючи причини військових невдач УНР у 1919 р., М. Капустянський указує серед інших і на таку: „Великий брак вогнезапасу, амуніції та обмундирування і цілковита неналагодженість щодо всякого роду постачання" [12, с. 41]. Забігаючи наперед, зазначимо, що ця проблема переслідувала українське військо до кінця визвольної боротьби й остаточно не була вирішена.

Більш чітко уявлення про проблему матеріально-технічного забезпечення української армії розкривають

роботи військовиків, які в період української революції переконались в обов'язковій економічній підтримці армії з боку держави. Так, генерал-хорунжий М. Капустянский у своїй статті „Модерна війна й наші завдання” твердо переконує, що економіка держави, готуючись до військових дій, повинна враховувати стратегічні вимоги нації: „Вона (держави) повинна скеровувати відповідним чином свою промисловість, використовуючи діючі науки для винаходу та розробки нових технічних засобів для потреб Збройних Сил. Економіка стає цілком до розпорядку стратегії - переконуючи рала на мечі” [11, с. 4]. Власне такий підхід витворився в результаті досвіду визвольних змагань, у ході яких політичні незгоди всередині уряду й нестабільність в економіці відбивались на матеріальному забезпеченні війська. Так, станом на 1920 р., у звіті генштабу підполковник армії УНР Г. Стефанів зазначав: „Дивізія забезпечена на 60 % чобітьми, 20 % харчами, грішми - 5 %, рушницями - 80 %, набоями до них і кулеметами - 30 %, кіньми - 10 %, технічним матеріалом - 5-8 %” [10, с. 34].

У спогадах М. Омеляновича-Павленка подається той факт, що при важкій матеріальній ситуації, у якій опинилася українська армія в 1919 р., рішення заборонялися самочинні реквізиції майна в населення. Зокрема, в одному з наказів Головної команди військ УНР наголошувалося: „Наказую негайно припинити такі способи реквізиції і застерігаю, що всіх винних у цьому я буду притягати до найсуворішої судової відповідальності, як за невиконання цього наказу, так і за перевищення влади... Надалі право проводити реквізиції за своєю особистою відповідальністю мають винятково начальники окремих військових частин і то тільки самих необхідних для війська речей і за тих умов, щоб така реквізиція в жодному разі не знищувала добробуту місцевого населення”. За все отримане майно командири зобов'язані були розплачуватися винятково готівкою й за цінами, які встановлювала місцева влада [18, с. 147]. Постанову цього наказу повністю підтримував М. Омелянович-Павленко, наголошуючи на тому, що цей наказ можна взяти за основу для опрацювання повноцінної воєнної документації в майбутньому, для збору майна в населення на воєнні потреби.

Важкі умови, у котрих опинилася Українська армія в травні 1919 р., розкриває у своїй праці О. Удовиченко. Він, зокрема, пише: „Погана була справа з постачанням армії різного роду припасів: хліба, обмундирування та особливо амуніції. Був великий брак медикаментів. Більшість складів залишилось на території України і вони потрапили до рук Червоної армії. А великі склади в Бродях і Луцьку потрапили до рук польської армії. Румунія захопила велике майно Запорозького корпусу. Українська армія не мала бази, і не передбачалося поповнення її із-за кордону. У розпорядженні інтендантства армії було 110000 рушничних набоїв, до 3000-4000 гарматних, крім тих, що частини мали при собі. З такими засобами Українська армія мусила розбити ворога та піти на схід” [28, с. 66]. Беручи до уваги постійну нестачу набоїв в українському війську, яке вело тяжкі бої з Червоною армією, уряд УНР 24 червня 1919 р. доручив військовому міністрові, міністрові фінансів та міністрові народного господарства „взяти на себе справу поліпшення та прискорення постачання дієвої армії набоями” [19, с. 378]. З метою вирішення цього болючого для Української армії питання в майбутньому Головний Отаман С. Петлюра пропонував розпочати власне виробництво набоїв до гвинтівок і кулеметів і за можливістю „цю справу ... віддати в руки приватної ініціативи” [6, с. 268].

№ 5 (105) вересень 2010 р.

Ще одним джерелом прибутків, на яке звертав увагу С. Петлюра, були трофеї. Для того, щоб їх збір не носив хаотичного характеру, Головний Отаман пропонував для впорядкування трофейного майна створювати спеціальні комісії, завданням яких були збір, впорядкування, охорона та розподіл між базами та зберігання [23, с. 301]. Це б сприяло рівномірному розподілу між військовими частинами трофеїв та дбайливого до них ставлення. Ще наприкінці вересня 1919 р. ухвалено проект умов, на яких повинна була працювати колегія Головного постачання Армії УНР. Її головав мав широкі права, обумовлені державними інструкціями. Він називався товаришем (заступником) військового міністра з технічно-господарських справ й особисто призначав та звільняв посадових осіб у підпорядкованих установах. Військовий міністр при цьому контролював компетенцію артилерійського, інженерного та авіаційного управлінь [6, с. 268].

Великої ваги Головний Отаман війська УНР С. Петлюра у своїх розробках надавав справі організації національної промисловості з пристосуванням її до військових потреб. Покладаючись на досвід Першої світової війни (1914-1918 рр.), С. Петлюра показує, яке велике значення відіграє добре розвинена промисловість в умовах сучасних війн. Проаналізувавши причини невдачі у визвольних змаганнях українського народу проти Росії, він наголошував, що потрібно звернути значну увагу на організацію й реорганізацію промисловості військового напрямку. „В Україні у даних умовах справа накопичення технічних сил для оборони краю набуває особливої ваги з огляду на невстигаючий стан нашої промисловості для інтересів оборони і невідповідну кількість технічних шкіл” [22, с. 54]. Порівнюючи матеріальні видатки української держави та сусідніх держав на утримання армії, С. Петлюра зауважує значну відмінність в обсягах матеріального забезпечення, зазначаючи: якщо матеріальна скрута в державі не дає такої можливості, тоді потрібно звернутися за допомогою до держав-кредиторів. Але ставлення до такої пропозиції було неоднозначним і це зауважує Головний Отаман: „З приводу так званих „військових кредитів” опозиційна преса й наближені до уряду опозиційні політичні угруповання піднімають бурю. Розміри їх вражають, через великі й невинувдані кредити обтяжується державний бюджет, намагаються скорочувати їх... У наслідках така постава опозиції ускладнює справу оборони держави і зменшує силу її, а часом допроваджує до фатальних явищ” [22, с. 54-55]. Розуміючи значення згуртованої і боєздатної армії для відновлення української державності, С. Петлюра наполягав: „Я хотів би, аби Уряд зробив усе, що він тільки може зробити, пам'ятаючи, що це справа першорядної ваги, і що нашим моральним і державним обов'язком є дати війську останню копію державних ресурсів...” [22, с. 64].

С. Петлюра надавав проблемі, пов'язаній із забезпеченням постійної й незалежної боєздатності української армії неабиякого значення. При цьому він наголошував на тому, що матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України має залежати від зовнішніх чинників, а тому пропонував розробити план „забезпечення державної безпеки Української Держави: з'ясувати, які військові підприємства будувати, їх продуктивність, найдоцільніші райони розташування” [5, с. 139].

Не менш важлива роль у теоретичних розробках української еміграції відводилась селянству, яке також за можливістю мало допомагати Українській армії не лише матеріально, але й технічно. У відозві до трудового селянства С. Петлюра звертається з проханням

допомогти матеріально й технічно армії УНР: „Знаю, що в кожному селі зараз знайдуться в кожній хаті рушниця та набої, і тому, як головний отаман, я вимагаю від вас допомогти мені в справі негайного забезпечення зброєю наших славних лицарів козаків” [9, с. 275]. Водночас силами Української армії й за підтримки уряду планувалось для населення організувати „Тиждень Українського Козака”. Такої ж тактики для матеріальної підтримки війська рекомендує дотримуватись В. Петрів у своїх теоретичних розробках, які він виклав уже будучи в еміграції [6, с. 268]. Метою цього заходу було долучити людині вирішувати питання допомоги війську харчами, теплими речами тощо.

Подібні акції проводились і раніше. Наприклад, з 12 до 19 жовтня 1919 р. проводилась акція, у якій взяли участь представники відповідних міністерств УНР та всіх ланок місцевої влади. Населення, особливо селяни, активно відгукнувшись на заклик влади, було зібрано багато різного майна: теплого одягу, взуття, харчів тощо [33, с. 58]. У цій акції можна вбачати повне розуміння потреб Української армії з боку людинності України та її підтримку. Проте зазначимо, що не в усіх місцевостях мешканці однаково реагували на проведення таких заходів, у багатьох випадках вони просто ігнорувалися.

У міжвоєнний період у своїх працях військовоїки інтернованої Армії УНР значну увагу приділяли проблемі озброєння армії. Наголошували на тому, що армія повинна мати на своєму озброєнні найновіші зразки зброї. Технічні характеристики й значення новітніх зразків зброї проаналізовано в студіях Л. Шанковського. Він, зокрема, зазначив, що станом на 1920 р. Українська армія складалася із таких родів зброї: піхота, кіннота, технічні війська, панцерні сили та літунство [31, с. 32]. Серед них піхота була найважливішим і найчисленнішим родом військ Української армії. Під час походу об'єднаних українських армій на Київ у серпні 1919 р. вона налічувала 35000 багнетів [Там само, с. 34]. Проблема постачання набоїв і взагалі поповнення війська УНР стояла досить гостро, оскільки майже вся зброя й боєприпаси використовувались ще зі старих запасів, захоплених у військових імперських частинах. На озброєнні української піхоти перебували рушниця російського або австрійського зразка трилінійного типу М-1891, у той час як на озброєнні російської піхоти були вже рушниця нового, кращого зразка (Токарева М-1940 та рушниця-1944), які за своїми технічними характеристиками значно перевищували попередні. Ця проблема відставання в оснащенні війська новими видами зброї позначилася на результатах боротьби. На озброєнні кулеметних сотень були кулемети австрійські й російські. Амуніційна дотація згідно з приписами мала бути такою: 213 набоїв на рушницю й 18000 на кулемет, але, як згадує Л. Шанковський, „це було недосяжною мрією” [Там само, с. 36].

З усіх родів військ Української армії артилерія, мабуть, була найкращою за рівнем підготовки воїків. Армія мала добрих досвідчених артилерійських старшин і справних гармашів. До самого кінця визвольних змагань вона була надійним родом зброї, що часто вирішувала долю окремих боїв. Але вона не була численною й багатою на зброю: у середньому станом на 1918 рік на 1000 бійців припадало 10 гармат, із кожним роком їх чисельність зменшувалась. Нових надходжень практично не було. Цю проблему розглядає генерал-хорунжий армії УНР В. Сальський: „... потрібно при покращенні технічного забезпечення користуватися допомогою закордону” [25, с. 4].

Кіннота як складова частина української армії та-

кож потребувала, щоб матеріально-технічне постачання було кращим. Під час походу 1919 р. на Київ українська кіннота нараховувала близько 15 тис. шабель, із яких половина була в повстанських загонах, а друга половина - у регулярних військових частинах. Тодішній український уряд не зумів організувати великі кінні з'єднання, а це, без сумніву, було помилкою, адже сам характер перших визвольних змагань вимагав творення якнайбільшої кількості кінних частин та масового їх використання [12, с. 36].

Українська кіннота озброєна була короткими рушницями російського або австрійського зразка, частина кінноти мала на озброєнні також списи довжиною 311 см, а інша частина - значну кількість ручних кулеметів системи Кольта або Льюїса. За даними Л. Шанковського, у деяких кінних частинах один такий ручний кулемет припадав на 8 бійців, що засвідчує низький рівень озброєння української кінноти [31, с. 44]. Тому генерал-хорунжий П. Шандрук наголошує, що кіннота у своєму озброєнні повинна мати не лише достатньо зброї, але й зброю „...новітніх зразків, крокуючи в ногу із новинками зброї” [29, с. 95]. Про важливість зберегти кінноту в боєздатності у своїх спогадах зазначав генерал М. Безручко: „Уся війна проти Московщини носила стан надзвичайно рухливий. Бої були скороминувлі і завжди вирішальні... Кіннота набувала надзвичайного значення. Найменший відділ кінноти вирішував бій” [32, с. 38].

З досвіду визвольних змагань В. Колосовський відводив неабияке значення кінноті: „В умовах України до моторизації треба поставитися обережно, беручи до уваги, що в багатьох випадках моторизація спричинила би для нашої майбутньої кінноти лише послаблення її бойової сили. На Україні стоїть зле з кінним складом, є райони де за браком фуражу загинуло $\frac{3}{4}$ кінного складу” [14, с. 41].

Ще одним недоліком української армії був брак автопанцерних частин, які в принципі не могли достатньо розвинути через суцільну нестачу бензину. Під час походу українських армій 1919 р. на Київ українська армія налічувала лише 6 панцерних автомобілів.

Не в кращій ситуації знаходилося українське літунство - брак бензину обмежував дії української авіації. На озброєнні української армії були тільки старі літаки колишньої російської або австрійської армії. „Деякі з цих літаків були в жалюгідному стані і ледве чи котрий із сучасних літунів мав би відвагу летіти на такому літаку” [13, с. 3]. Аналізуючи технічний стан війська, підполковник В. Колосовський твердить, що про забезпечення як авіації, так і танкових частин пальним потрібно дбати ще до війни, знайти надійний канал постачання пального для потреб армії.

Висновки

Українська армія періоду перших визвольних змагань знаходилась у поганому технічному й матеріальному становищі. Брак коштів, неправильність розташування й кваліфікування підприємств і заводів, невчасне, а інколи й постійне недопостачання набоїв на фронт, відсутність забезпечення армії новими зразками зброї - усе це відбилосся на наслідках визвольної боротьби. Ураховуючи уроки української революції, військовоїки інтернованої армії УНР навіть у складних умовах інтернування не скорилися й не склали руки. У міжвоєнний період вони опрацьовували плани майбутнього збройного конфлікту, видавали журнали, науково-історичні праці, мемуарно-аналітичні твори. Військові фахівці Армії УНР вважали необхідним правильно опрацювати систему постачання армії харча-

ми, майном і технічними засобами. Вагоме значення при цьому відводилось проблемі озброєння армії, яка повинна мати новітні зразки техніки та зброї. Лише за умови правильних розрахунків і дотримання основних засад, військова еміграція вбачала можливість одержати перемогу в майбутній боротьбі за державну самостійність України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Накази головного командування петлюрівських військ // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). - Ф. 1078. - Оп. 4. - Спр. 1.
2. Доповідь та обіжники Головного управління Генерального штабу, військового міністерства, командирів військових частин про формування Армії УНР, положення та схеми. Списки отаманів та полковників Головних управлінь: гарматного, інженерного та ін. // ЦДАВО України. - Ф. 1078. - Оп. 2. - Спр. 5.
3. Накази Дієвої Армії УНР. Вирізки із газет про події на Україні // ЦДАВО України. - Ф. 1078. - Оп. 1. - Спр. 90.
4. Безручко М. Від Проскурова до Чорторії / М. Безручко // Історія Січових Стрільців. - К., 1992. - С. 202-286.
5. Голубко В. Питання військової доктрини УНР у практичній діяльності та теоретичній спадщині С. Петлюри / В. Голубко // Ефективність державного управління / [за ред. А. О. Чемериса]. - Львів, 2002. - Вип. 1-2. - С. 137-142.
6. Демчучен О. Забезпечення діяльності армії Української Народної Республіки в період Директорії (1918-1920 рр.) / О. Демчучен // Военна історія Галичини та Закарпаття. - Львів, 2010. - С. 263-269.
7. Директорія, Рада Народних міністрів Української Народної Республіки (листопад 1918 - листопад 1920 рр.) : документи і матеріали : у 2-х тт., 3-х ч. / [упоряд. В. Верстюк та ін.]. - К., 2006. - Т. 1. - 688 с.
8. Доценко О. Літопис української революції : матеріали і документи до історії української революції 1917-1923 / О. Доценко. - К. ; Львів, 1923. - Т. 2. - Кн. 4. - 364 с.
9. Звернення С. Петлюри до українського селянства з проханням підтримати збройний наступ проти більшовиків // Петлюра С. Статті. Листи. Документи / С. Петлюра. - К. : ПП Сергійчук М., 2006. - Т. IV. - 704 с.
10. Звіт генштабу підполковника Стефаніва // Табор : воєнно-науковий журнал. - 1927. - Ч. 3. - С. 34.
11. Капустянський М. Модерна війна й наші завдання / М. Капустянський // За Збройну Україну : воєнно-науковий журнал. - 1938. - С. 1-9.
12. Капустянський М. Похід українських армій на Київ - Одесу в 1919 році: Короткий воєнно-історичний огляд : у 2-х кн. / М. Капустянський. - Мюнхен, 1946. - Кн. 1. - 110 с.
13. Колосовський В. Модерна танкова зброя / В. Колосовський // Табор : воєнно-науковий журнал. - 1934. - С. 3-17.
14. Колосовський В. Організація кінноти в сучасних арміях /

В. Колосовський // Табор : воєнно-науковий журнал. - 1932. - С. 45-50.

15. Коляничук О. Українська військова еміграція у Польщі 1920-1939 рр. / О. Коляничук. - Львів, 2000. - 274 с.
16. Кондратюк В. Українська революція: здобутки і втрати в державницьких змаганнях (1917-1920) / В. Кондратюк. - К., 1998. - 286 с.
17. Куц В. Дух чи матерія? / В. Куц // Табор : воєнно-науковий журнал. - 1927. - Ч. 4. - С. 11-16.
18. Литвин М. Збройні Сили України I пол. XX ст. Генерали і адмірالی / М. Литвин, К. Науменко. - Львів, Харків, 2007. - 244 с.
19. Наказ Головної Команди військ УНР про відновлення зіпсованої зброї // Петлюра С. Статті. Листи. Документи / С. Петлюра. - К. : ПП Сергійчук М., 2006. - Т. IV. - 704 с.
20. Наказ Головної команди військ УНР про ощадливе використання набоїв // Петлюра С. Статті. Листи. Документи / С. Петлюра. - К. : ПП Сергійчук М., 2006. - Т. IV. - 704 с.
21. Петлюра С. Статті, листи, документи / С. Петлюра ; [упор. В. Сергійчук]. - К., 1999. - С. 43.
22. Петлюра С. Табор (Чергові проблеми військового будівництва в українській військовій літературі) // Петлюра С. Статті / С. Петлюра. - К., 1993. - 295 с.
23. Петрів В. Військово-історичні праці. Спомини / В. Петрів. - К., 2002. - 640 с.
24. Сальський В. Витримаємо (Промова на урочистій академії з приводу 10 річчя проголошення УНР) / В. Сальський // Табор : воєнно-науковий журнал. - 1928. - Ч. 6. - С. 2-6.
25. Сальський В. Головні підстави творення Армії УНР в минулому і майбутньому / В. Сальський // Табор : воєнно-науковий журнал. - 1927. - Ч. 4. - С. 3-8.
26. Сергійчук В. Національний міф про Петлюру в світлі нових документів / Сергійчук В. // У 70-річчя Паризької трагедії 1926-1996 : збірник матеріалів / [упор. В. Михальчук, Д. Степовик]. - К., 1997. - С. 41-48.
27. Статут польової служби. Затверджено Головним Отаманом С. Петлюрою 29 червня 1920 р. - Вінниця, 1920. - 232 с.
28. Удовиченко О. Україна у війні за державність: історія, організація і бойові дії 1917-1921 / О. Удовиченко. - К., 1995. - 206 с.
29. Шандрук П. Думки про еволюцію тактики / П. Шандрук // Табор : воєнно-науковий журнал. - 1924. - Ч. 2. - С. 90-95.
30. Шандрук П. Українська армія в боротьбі з Московщиною (18 жовтня-21 листопада 1920) / П. Шандрук // За Державність. - Каліш, 1934. - Зб. 4. - С. 201-236.
31. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність / Л. Шанковський. - Мюнхен, 1958. - 319 с.
32. Шатайло О. Генерал Ю. Тютюнник / О. Шатайло. - Львів, 2000. - 138 с.
33. Шляхтиченко М. До історії Директорії УНР / М. Шляхтиченко // Український історик. - Нью-Йорк - Мюнхен, 1965. - Ч. 1-2. - С. 52-61.
34. Якимович Б. Збройні сили України: нарис історії / Б. Якимович. - Львів, 1996. - 360 с.

R. Melnyk

PROBLEM LOGISTICAL SUPPORT FORCES IN THEORETICAL NAVAL INTERNMENT UNR ARMY IN THE INTERWAR PERIOD

Based on new archival documents disclosed the problem of logistics in the works of the Armed Forces army troops interned Ukrainian National Republic. The authors attempt to UNR Army interned military to design a single direction of building a regular army of the national sample. This question is closely associated with the development of military doctrine, which is based zakladalas the terms of material and technical support of armed forces as the military and in peacetime.

Key words: logistics army, military, immigration, military-theoretical thought, UNR.

© Р. Мельник

Надійшла до редакції 31.08.2010

№ 5 (105) вересень 2010 р.